

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 11-46
Issue: 5 • June 2022 • 11-46

**Boşanmış Aile Çocuklarının
Sosyal Uyum Süreci ile Dindarlık Düzeyleri Arasındaki
İlişki Üzerine Bir Araştırma**

A Study on Relationship Between Social Adaptation Processes and Religiosity Levels of Children of Divorced Parents

Amine Akdemir

Meslek Dersleri Öğretmeni
Dörtüyl Cennet Ana Anadolu İmam Hatip Lisesi
E-posta: nr.amine@outlook.com
Orcid: 0000-0002-7436-0688
Hatay / Türkiye

Vocational Teacher
Dörtüyl Cennet Ana İmam Hatip High School
E-mail: nr.amine@outlook.com
Orcid: 0000-0002-7436-0688
Hatay / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 21 Aralık 2021 • 21 December 2021
Kabul Tarihi • Accepted 15 Haziran 2022 • 15 June 2022

Ö z e t

Günümüzde boşanma, yaygın bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanma, eşlerden birinin boşanma kararı almasıyla beraber aile birliğinin son bulmasıdır. Zaman içerisinde artış gösteren boşanma, pek çok sıkıntı ve zorluğu beraberinde getirmektedir. Türkiye’de yaşanan boşanma oranlarının da gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Boşanma öncelikle boşanan bireyleri, dolaylı olarak da toplumu olumsuz etkilemektedir. Çocukların boşanma durumuna hazırlıklı olmamaları ve anne babalarıyla olan bağlarının kopması söz konusu olduğu için çocuklar, bu durumdan çok daha fazla etkilenmekte ve yaşadıkları olumsuz durumlar sonucunda sosyal uyum problemleri yaşamaktadır. Bu makale, boşanmış aile çocuklarının sosyal uyum süreçleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan bir araştırmadır. Makalede ayrıca araştırmaya dâhil olan katılımcıların demografik özellikleriyle (cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile eğitim durumu, ikamet edilen yer, birlikte yaşanan kişi) boşanma sonrası uyum düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. 12-17 yaş aralığındaki boşanmış aile çocuklarından oluşan 111 kişilik bir örneklem grubuyla yapılan araştırmada; “Dindarlık Ölçeği”, “Boşanma Sonrası Uyum Ölçeği” ve araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde istatistik paket programı kullanılmıştır. Tespit edilen bulgulara göre boşanma sonrası uyum ve dindarlığın bazı alt boyutlarında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Boşanma sonrası uyum ile dindarlık ölçekleri boyutlarının birbiriyle olan ilişkisine bakıldığında, boşanmış ailelerin çocuklarının dindarlık düzeyi ile boşanma sonrası uyum düzeyi arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Çatışma ve kötü uyum, sosyal destek ile iman-dini duygu-etki arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanırken; depresyon ve anksiyete ile iman-dini duygu-etki boyutu arasında; çatışma ve kötü uyum, depresyon ve anksiyete, sosyal destek ile ibadet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Dindarlık bağımsız değişkeninin, bağımlı değişken olan boşanma sonrası uyum üzerine etkisi olup olmadığına ilişkin analizde ise herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Dindarlığın, boşanma sonrası uyum boyutları üzerine etkisi olup olmadığına ilişkin analizlerde çatışma ve kötü uyum boyutunun dindarlık üzerinde etkisi olmadığı tespit edilirken; depresyon ve anksiyete ile sosyal destek boyutlarının dindarlık üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Boşanma • Çocuk
Sosyal uyum • Dindarlık

Abstract

Today, divorce is a common situation. Divorce means the end of family unity when one of the spouses decides to divorce the other. Divorce, which has increased over time, brings many troubles and difficulties. It is seen that the divorce rates in Turkey are increasing day by day. Divorce primarily affects the divorced individuals and indirectly the society. Since children are not prepared for the divorce situation their ties with their parents are severed, they are affected beyond measure by this situation and experience social adaptation problems as a result of the negative situations they experience in this process. This article is a research conducted to determine the relationship between the social adaptation process of the children from divorced families and their level of religiosity. The article also examined the relationships between the demographic characteristics of the participants (gender, family income level, family education level, place of residence, cohabitants) and their post-divorce adjustment levels. "Religiosity Scale" and "Post-Divorce Adjustment Scale" and the Personal Information Form developed by the researcher were used in the study conducted with a sample group of 111 children between the ages of 12 and 17 from divorced families. In the analysis of the obtained data; statistical package program was used. According to the findings, significant relationships were found in some sub-dimensions of post-divorce adjustment and religiosity. Considering the relationship between post-divorce adjustment and religiosity scales; There isn't any relationship between the level of religiosity of the children of divorced families and the level of adjustment after divorce. While it was determined that there was a significant relationship between conflict and poor adjustment, social support and faith-religious emotion-effect, there was a significant correlation between depression and anxiety and faith-religious emotion-effect dimension, conflict and poor adjustment, depression and anxiety, social support and worship. Not any relationship was found. In the analysis of whether the independent variable of religiosity had an effect on the dependent variable, post-divorce adjustment, it was seen that religiosity had no effect on adjustment after divorce. In the analyzes regarding whether religiosity has an effect on post-divorce adjustment dimensions, it is seen that conflict and poor adjustment dimensions have no effect on religiosity, while depression and anxiety and social support dimensions have a positive effect on religiosity.

Keywords

Psychology of religion • Divorce • Child
Social adaptation • Religiosity

Giriş

Boşanma, eşlerden birinin boşanma kararı almasıyla beraber aile birliğinin son bulması (TDK, t.y.) veya “hukuk kuralları çerçevesinde kurulmuş bir evlilik müessesesinin, eşlerin aralarında hiçbir ortak bağları kalmayıp, ortak çocukların hakları korunmak üzere yargı kararıyla sona erdirilmesine ve ayrılan çiftlerin başka kişilerle evlilik kurmalarına engelin ortadan kalkmasını sağlayan hukuki bir işlemdir” (İmamoğlu & Ferah, 2019: 499). Boşanma, kişinin hayatını değiştiren ve kaygı yaratan pek çok probleme zemin hazırlayan bir süreci kapsamaktadır (İmamoğlu & Ferah, 2019: 499).

Evliliği sonlandırmak için birçok sebep olmakla birlikte bunlardan bazıları şunlardır: Evlenecek bireylerin; evliliğe hazır olmama durumu, kendisini ve karşı tarafı yeterince tanımaması, evlilik beklentini tam olarak bilmemesi; ekonomik sorunlar; cinsel sorunlar; kadının ekonomik özgürlüğünü eline alması; aldatma; aile içi şiddet (Koroğlu, 2013: 58); cahillik (Yıldırım, 2004: 76); eşlerin birbirlerine bireysel olarak vakit geçirme imkânı vermemeleri; iletişim kopukluğu; karı kocanın ailelerinin, ev içine sıkça karışmaları (Tokur, 2020: 171) vb. durumlardır.

Boşanma tüm dünya üzerinde her geçen gün artan bir olgu olmakla birlikte Türkiye içinde, her yeni yılda boşanma oranlarındaki artış dikkatleri çekmektedir. Türkiye’de boşanma sayısı 1930’da 100, 1942’de 243.1, 1956’da 526.8, 1979’da 683.6, 1987’de 860.6 ve 1989’da 1193, 1992’de 27.133, 2002’de 95.323 (TÜİK,2011) iken 2010’da 118.568 (Evllenme ve Boşanma İstatistikleri, 2010), 2019’da 155.047 (Evllenme ve Boşanma İstatistikleri, 2019) kişi olarak belirlenmiştir.

Boşanma, gerçekleşip biten değil sonuçları ve etkileri olan bir olgudur. Boşanma sonrası ortaya çıkan etki ve sonuçları anlatmak için kullanılan uyum kavramı; dış ve iç nedenlerden kaynaklanan, kişisel ve toplumsal koşulların sebep olduğu farklılıklara alışma sürecidir. Uyum, kişinin kendi benliğiyle ve sosyal çevresiyle dengeli ve aktif bir ilişki kurabilmesi bunu geliştirebilmesi ve devam ettirebilmesi (Büyükşahin, 2009: 17) şeklinde tanımlanabilir. Boşanma sonrası yaşama uyum sağlama, ortaya çıkan yeni rollere ve kayıplara alışma sürecidir (Sayan Karahan, 2012: 7-8).

Çocukların ve yetişkinlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını en kapsamlı şekilde ele alan kuram, boşanma-stres-uyum bakış açısıdır. Bu kuramda; çocuğun ebeveynlerden birinden veya ikisinden ayrı kalma durumu, yanında kaldığı ebeveyni ile olan ilişkisi, anne baba arasındaki tartışma oranı vb. durumlar sıralanabilir. “Boşanma sonrası yaşama uyum,

iki modelle açıklanmaktadır: Birincisi, kişisel kaynaklar sayesinde birkaç yıl içerisinde işlevselliklerini tekrar kazandığını açıklayan kriz modelidir. İkincisi ise kronik gerginlik modelidir. Birincisinde sosyal destek, birkaç yıl içerisinde işlevselliklerini yeniden kazandığını açıklamaktadır. İkincisinde; boşanmanın olumsuz sonuçlarının daha uzun süre, yetişkinlik de dâhil, devam ettiği ifade edilmektedir (Şahin, 2019: 17-18).

Yükleme teorisinde ise bireyin olaylar karşısındaki tepkisi önem kazanmaktadır. Bu teoride, kontrol ve bireyin benlik saygısı ile bunu devam ettirme ve artırma işlevi de yer almaktadır. Boşanma üzerinde fikir yürütme ve anlatma şekli, kişilerin boşanmaya uyum sağlamalarını ve kendini suçlu görme duygularını artırabilmektedir. Kontrol duygusu en çok evliliğin başarısızlığı için içsel ve değiştirilebilir nedenleri tanımlayan yüklemelerle ortaya çıkmaktadır (Konak RAM, 2018).

Boşanma, şüphesiz bu durumu yaşayan her bireyi etkilediği gibi ev içinde yaşayan çocukları da etkilemektedir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerine bakıldığı zaman, ebeveynin çocukla ilgili ve ebeveynlerin birbirlerine karşı tutumlarının çocuk üzerinde oldukça etkili olduğu görülmüştür (Öngider Gregory, 2016: 277). Çocuk bakış açısıyla boşanma kavramına bakıldığında, ebeveynlerin tutumlarının çocuk için zedeleyici olabileceğini söylemek mümkündür. Ebeveynler arasında gerçekleşen tartışmaların risk faktörü olduğunu gösteren sayısız kanıt bulunmaktadır. Ailesi ölüm sebebiyle dağılmış bir çocuğun, ebeveyni ayrılarak ailesi dağılan bir çocuğa göre daha az psikolojik sorunu olduğu belirlenmiştir. Boşanmış fakat çatışmanın olmadığı ailedeki çocukların, mutsuz evliliğin yaşandığı bir ailedeki çocuklara göre daha az davranış problemi sergilediği ayrıca çatışma oranının düşük olduğu boşanmalarda daha fazla uyum sorunu yaşandığı görülmüştür (Emery, 2013: 80).

Boşanma sonrası gösterilen tepkiler; çocuğun yaşına, cinsiyetine, sosyal faktörlere, ekonomik duruma, durumun çocuğa anlatımına, boşanmadan önce, boşanma anı ve boşanma sonrası anne babanın hal ve hareketleri, çocuğa gösterilen ilgiye bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (Karakuş, 2003: 12). Boşanma yapısının karmaşık olması, çocuklar üzerindeki etkisinin net olarak görülmesini zorlaştırmaktadır. Ancak ayrılığın, çocuk üzerinde kısa ve uzun sürede ortaya çıkan farklı etkilerinin olması kaçınılmazdır (Aydın, 2009: 27).

Boşanmanın çocuklar üzerinde kısa vadedeki etkilerinin genellikle farklı olduğu ve boşanma sonrası 'kriz dönemi' olarak adlandırılan iki yıl içinde ortaya çıktığı söylenebilmektedir (Güler, 2014: 9). Bu dönemde çocuklarda; kaygı, üzüntü (Benedek & Brown, 1997: 53), depresyon,

koru (Benedek & Brown, 1997: 54), öfke (Büyükaşahin, 2009: 13), suçluluk, yalnızlık, reddetme, uyku problemleri, fiziksel sorunlar, yemek yeme sorunları, barışma arzusu, terk edilmişlik duyguları oluşabilmektedir; anne babayla ilişkinin devamına olan güven sarsılabilmekte (Büyükaşahin, 2009: 12) ve yalnızlık yaşayabilmektedirler (Zara, 2013: 87).

Ayrıca yanında kaldıkları ebeveynin de kendisini terk edeceği düşüncesine kapılıp hırçınlaşabilmektedir (Büyükaşahin, 2009: 12). Boşanmadan sonra çocuklar tamamlamış oldukları gelişim dönemine tekrar dönerek gerileme şeklinde tepki gösterebilmektedir (Benedek & Brown, 1997: 58). Çocuğun yaşadığı olumsuz durum ve travmanın etkisiyle birlikte, çocuğun gelişim döneminde kazanması gereken beceriler gelişmeyebilmekte veya sekteye uğrayabilmektedir (Altuntaş, 2012: 26).

Boşanmanın çocuk üzerinde uzun dönem etkileri, boşanmanın öncesi ve sonrasında yaşanan ebeveynler arasındaki ve çocukla olan ilişkinin niteliğine bağlıdır (Aydın, 2009: 27). Boşanma, bireyde kimlik ve öz saygı problemleri (Güçray, 1993: 59) ortaya çıkabilmekte; suç işlemeye neden olmakta; içki, uyuşturucu kullanımına meylini çoğaltmakta (Yılmaz & Koç, 2019: 108); karşı cinsle sorunlar yaşama oranı artırmakta (Akyol, 2013: 16-17); evlilik yapmayı reddetme tutumuna sahip olmayı tetiklemekte (Taş, 2019: 88) ve evliliklerini boşanmayla bitirme gibi ebeveyninin evliliği ile kendi evliliğini özdeşleştirme problemini doğurabilmektedir.

Bir birey dünyaya geldiğinde dini kabul edebilecek bir istidatla doğmaktadır. Yaratıcıya inanç, bebeklik döneminde oluşması beklenen güven duygusu ile yakından ilişkilidir. Çocuk, anne ya da kendisine bakan kişi ile olan ilişkilerinden hareketle Allah ile olacak ilişkilerine dair modeller edinmektedir. İkinci çocukluk döneminde, zekânın da gelişmesine bağlı olarak Allah hakkında daha soyut tasavvurlara sahip olunmaktadır (Arvas & Hökeleli, 2017: 130). Ergenlik döneminde, sorgulamanın ve şüphecilikğin en yoğun olduğu dönem olması sebebiyle Allah'ın varlığı ve bazı dini ilkelerle şüpheler oluşmaya başlamaktadır. Dini emirler ile ergenlik döneminin beraberinde gelen cinsellik gibi fiziksel gelişmeler arasında çatışmalar yaşanabilmektedir (Kımtır, 2015).

Din, fitri bir duygu olduğundan dolayı bu durumun insanı etkilememesi mümkün değildir (Soylu, 2013: 114-115). Hiç kimse doğuştan dindar değildir. Dindarlık, dünyada gerçekleşen ve ömür boyu devam eden bir süreçtir. Dini gelişim her şeyden önce bir bilinç gelişimidir (Tokur, 2020: 98). Boşanma sürecinde ve boşanmadan sonra ebeveynlerin kendi sıkıntılarıyla ilgilendikleri, çocuklarının ruhsal ve gelişimsel ihtiyaç-

larını daha az fark ettikleri dönemlerde çocuğun dini eğitiminin eksik kalması, gelişim özellikleri ile bağlantılı olarak fitri özelliği olan inanç duygusunun beslenememesi gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Yapılan araştırmalar, anne babası ayrılmış çocukların ilerleyen yaşlarda din değiştirmeye, özellikle de dinsizliği tercih etmeye eğilimli olduklarını göstermektedir (Sevinç, 2017: 233-234).

İnsan zor bir durumla karşılaştığı zaman kendisini hayata bağlayan alanların, ilgilerin zarar gördüğü veya tehdit edildiği düşüncesine kapılmaktadır. Böylece insan başına gelen her şeyi anlamlandırma, kaybettiği kontrolü yeniden kazanma ve teselli bulma arayışına girmektedir (Köse & Ayten, 2020: 37). Bu durumda başa çıkma süreci başlamaktadır. Kişi bu durum sonrasında ya tekrar içinde bulunduğu duruma uyum sağlayabilmekte ya da bu konuda başarısız olabilmektedir. Böylece boşanma olayı hem ebeveynler için hem de çocuklar için baş edilmesi, olumsuzluklarına rağmen psikolojik ve sosyal uyum sağlanması beklenen bir durum olarak karşılıklarına çıkmaktadır.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisine dair yapılan araştırmalar, boşanmanın çocukların benliği üzerinde olumsuz etkisi olduğunu, anne-babası boşanmış çocuklarda uyum sorunlarının dikkatleri çeken oranda fazla olduğunu göstermektedir (Uçan, 2007: 37). Amato ve Keith'in 92 çalışma ile yapmış oldukları meta analiz araştırmasında, boşanmış aile çocuklarının boşanmamış aile çocuklarına göre daha fazla problemlerinin olduğu, psikolojik ve sosyolojik uyum konusunda daha düşük puanlara sahip oldukları görülmüştür (Yılmaz & Koç, 2019: 60).

Eroğlu ve Tokaya yaptıkları araştırmada, anne-babası boşanmış ilk ve ortaokul öğrencilerinde benlik kavramının, boşanma sonrası uyumla ilişkisini incelemişlerdir. Bu örneklem grubundaki benlik kavramına dair olumsuz bir anlayışa sahip olan öğrencilerin, boşanma sonrası uyum düzeylerinin de düşük olduğu görülmüştür. Benlik kavramına dair olumlu bir anlayışa sahip öğrencilerin ise boşanma sonrası uyumlarının da yüksek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda boşanma sonrası uyumda zorluk çeken öğrencilerin kendilerini endişeli, kötü huylu ancak sabırlı bireyler olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Araştırma sonucunda boşanmaya uyum güçlüğünün; öğrencilerin benlik kavramı, endişeli, sabırlı ve kötü huylu kişilik özellikleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur (Eroğlu & Tokaya, 2019: 196).

Yılmaz ve Koç'un aktardığına göre Reifman, Villa, Ammans, Rethinam ve Telesca 1990 yılından 2019 yılına kadar yapmış oldukları bir meta analiz çalışması; okul başarısı, benlik saygısı, sosyal uyum, anne-çocuk ilişkisi ve baba-çocuk ilişkisi, davranışlar, psikolojik uyum olmak

üzere yedi alanı kapsamaktadır. Çalışma sonucunda sosyal uyumda da diğer başlıklarda olduğu gibi boşanmış aile çocuklarında olumsuzluklara yol açtığı görülmüştür (Yılmaz & Koç, 2019: 62).

Walczak ve Burns tarafından gerçekleştirilen çalışmada; boşanma olayında, çocukların sosyal destek aldıkları zaman bu duruma daha kolay uyum sağladıkları görülmüştür (Walczak & Burns, 1999: 107-116).

İnsan, hayatını kontrol ve güvende tutmak istemektedir. Bu güven ve kontrol tehdit edildiğinde kişi, başa çıkma süreci içine girmekte ve bu süreçte farklı unsurlardan destek almaktadır. Bu unsurların en önemlisi dini inanç ve değerlerdir (Ayten, 2012). İnsanlar boşanma, ölüm ya da çok çeşitli zor şartların getirdiği olumsuzluklardan korunmak için bilişsel, duyuşsal ve davranışsal birtakım etkinliklere başvurur. Başvurulan bu etkinliklerden olan dini etkinlikler, kişinin karşılaştığı zorluklarla başa çıkabilmesini kolaylaştırırken ruhsal rahatsızlıklar yaşamasını engelleyebilmektedir (Ayten, 2012). Bu araştırma da, 12-17 yaş aralığındaki boşanmış aile çocuklarının boşanma sonrası uyum sürecinde dinin etkisi olup olmadığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

a. Yöntem

Alan araştırması olarak tasarlanan bu çalışmanın ana konusunu, dindarlık ve boşanma sonrası sosyal uyum düzeyi olguları oluşturmaktadır. Bu çerçevede dindarlık ile boşanma sonrası sosyal uyum düzeyi arasındaki ilişki hem bu iki olguyu oluşturan tutum ve davranışların genelinde hem de alt boyutlarda test edilecektir. Ayrıca boşanma sonrası sosyal uyum düzeyi ile demografik özellikler (cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile eğitim durumu, ikamet edilen yer, birlikte yaşanan kişi) arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve tahlili de bu araştırmanın alt konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede “boşanmış aileye sahip gençlerin sosyal uyum süreci ve dindarlık düzeyleri arasında ilişki var mıdır?” sorusu araştırmanın temel problemidir.

Bazı değişkenler ile boşanma sonrası uyum ve dindarlık arasındaki ilişkiyi ele alan bu çalışmada veri toplama aracı olarak iki ölçme aracı kullanılmıştır. Boşanan ailenin çocuklarının boşanma sonrası uyum düzeyinin ölçülmesi için Portes ve arkadaşları tarafından (1999) geliştirilen Arifoğlu, Şanlı Richard, Razi ve Öz (2010) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan “Boşanma Uyum Envanteri” kullanılmıştır. Boşanma sonrası uyum ölçeği; çatışma ve kötü uyum, depresyon ve anksiyete ile sosyal destek olmak üzere toplam 3 boyut ve 22 ifadeden oluşmaktadır. Boşanma sonrası uyum ölçeğine ait olan ifadelere katılımcıların katılım derecelerini belirlemek için 5’li Likert Ölçeği kullanılmıştır.

Boşanma Sonrası Uyum Ölçeği'nin Cronbach's Alpha katsayısının 0,790 olduğu görülmektedir. Bu değer, BSU ölçeğinin kabul edilebilir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bartlett testi (Bartlett, 1954) ve Kaiser-Meyer-Olkin (Kaiser, 1970) ölçümü ile yapılan faktör analizinde 0.50'nin altında kalan 2,3,7,10,13,15,17 nolu ifadeler faktör analizinden çıkarılmış; geriye kalan 15 ifadenin güvenilirliği için yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alpha değerinin 0.790 olduğu görülmüştür. Bu değer, ölçeğin kabul edilebilir bir güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Dindarlık ile ilgili verilere ulaşmak için ise Gülmez tarafından, Glock ve Stark'ın hazırladığı dindarlık boyutları dikkate alınarak geliştirilen likert tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçek, dindarlık boyutlarından "iman", "dini duygu", "etki" ve "ibadet" olmak üzere dört faktör ve 23 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirliği için yapılan analize göre Dindarlık Ölçeği'nin Cronbach's Alpha katsayısı 0,967'dir. Bu değer, Kişilik Din Ölçeği'nin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Yine ölçeğin geçerliliği için yapılan faktör analizinde, değerlerin 0.50'nin altında olmaması gerekmektedir. Faktör yükü 0.50'nin altında olan ve binişik olan 14 nolu ifade ölçekten çıkarılmamıştır. Geriye kalan 24 ifadenin güvenilirliği için yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alpha değerinin 0.966 olduğu görülmüştür. Bu değer, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın genel evrenini Türkiye, özel evreni ise Hatay ili oluşturmuştur. Amaçsal örnekleme yöntemi ile Hatay ilinde bulunan boşanmış ailelerin çocukları tespit edilmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemiyle de lise seviyesinde eğitim gören ergenlik (12-17) dönemindeki katılımcılar tespit edilmiştir. Fakat örneklem, lise seviyesinde eğitim gören ergenlik (12-17) dönemindeki boşanmış aile çocuklarından gönüllü olan katılımcılardan oluşmaktadır. Örneklem oluşturulurken %95 güven aralığı ve %5 hata payı ile 100 kişiye ulaşılması amaçlanmış ve araştırma için örneklem sayısının yeterli olacağı düşünülerek toplam 250 anket dağıtılmıştır. Araştırmanın yapıldığı 2020-2021 tarihleri arasında sağlık açısından sorunların yaşanmasından kaynaklı kısıtlamalar ve bazı katılımcıların anket çalışmasına katılmak istememesi nedeniyle geriye kalan toplam 111 adet anket, araştırma kapsamına alınarak analize tabi tutulmuştur.

Boşanma sonrası sosyal uyumun çeşitli demografik özelliklere (cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile eğitim durumu, ikamet edilen yer, birlikte yaşanan kişi) göre farklılık gösterip göstermediğinin ve boşanma sonrası uyum ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma çerçevesinde şu hipotezler test edilecektir:

(i) *Hipotez-1*. Demografik özellikler ile boşanma sonrası uyum arasında anlamlı bir farklılık vardır.

(ii) *Hipotez-2*. Demografik özellikler ile dindarlık arasında anlamlı bir farklılık vardır.

(iii) *Hipotez-3*. Boşanma sonrası uyum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

(iv) *Hipotez-4*. Dindarlığın boşanma sonrası uyum üzerine etkisi vardır.

Katılımcılara ait demografik değişkenlerle ilgili veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır (bkz. Tablo-1).

Tablo-1:
Demografik değişkenlerle ilgili veriler

		n	%
Cinsiyet	Kadın	61	55,5
	Erkek	49	44,5
Ailenin gelir düzeyi	Düşük	21	19,1
	Ortanın altı	24	21,8
	Orta	41	37,3
	Ortanın üstü	17	15,5
	Üst	7	6,4
Ailenin eğitim durumu	İlkokul	31	28,2
	Lise	51	46,4
	Lisans	22	20,0
	Lisansüstü	6	5,5
İkamet edilen yer	Merkez	16	14,5
	İlçe	94	85,5
	Anne	53	48,2
	Baba	33	30,0
Birlikte yaşanan kişi	Anneanne/Dede	15	13,6
	Babaanne/Dede	8	7,3
	Diğer	1	0,9

Katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin verilerin dağılımına baktığımızda; 61 kadın (%55,5) ve 49 erkek (%44,5) araştırmaya katılım sağlamıştır. Kadınların sayısının erkeklere oranla fazla olduğu görülse de her iki tarafın sayısının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Aile gelir düzeyine ilişkin veriler incelendiğinde; düşük gelire sahip olan katılımcı sayısı 21 (%19,1), ortanın altı gelire sahip olan katılımcı sayısı 24 (%21,8), orta gelire sahip olan katılımcı sayısı 41 (%37,3), ortanın üstü gelire sahip olan katılımcı sayısı 17 (%15,5), üst gelire sahip olan katılımcı sayısı ise 7'dir (%6,4). Araştırmaya en çok orta gelire sahip olan kişiler katılım sağlamıştır. Araştırmaya en az katılan kişiler ise üst gelire sahip olanlardır.

Aile eğitim durumuna ilişkin verilere bakıldığında; 31 (%28,2) kişinin ilköğretim mezunu, 51 (%46,4) kişinin lise mezunu, 22 (%20) kişinin üniversite mezunu ve 6 (%5,5) kişinin lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin ailelerin çoğu lise mezunu iken lisansüstü mezun olanların sayısı en azdır. Katılımcıların ikamet ettikleri yere ilişkin verilere bakıldığında ise merkezde yaşayanların sayısı 16 (%14,5) iken ilçelerde yaşayanların sayısı 94'tür (%85,5). Araştırmaya katılım sağlayan kişiler daha çok ilçelerde yaşamaktadır.

Birlikte yaşadıkları kişilere ilişkin verilere bakıldığında; annesi ile yaşayanların sayısı 53 (%48,2), babası ile yaşayanların sayısı 33 (%30), anneanne/dedesi ile yaşayanların sayısı 15 (%13,6), babaannesi/dedesi ile yaşayanların sayısı 8 (%7,3) ve diğer kişiler ile yaşayanların sayısı ise 1'dir (%0,9). Katılımcıların çoğu annesi ile yaşamaktadır. Başkaları ile yaşayanların sayısı ise en azdır.

b. Bulgular

Bu başlıkta, araştırmanın amaçlarına ve hipotezlerine uygun olarak boşanma sonrası uyum ile katılımcıların cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile eğitimi durumu, ikamet edilen yer ve birlikte yaşanan kişi gibi demografik özellikleri arasında bir ilişki olup olmadığına dair bulgulara ve değerlendirmelere yer verilmektedir. Bu amaçla gruplar arasında bir farklılığın olup olmadığını karşılaştırmada Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H Testi'nden faydalanılmıştır.

b.a. Boşanma Sonrası Uyum ve Demografik Özellik İlişkisi

b.a.a. Boşanma Sonrası Uyum ve Cinsiyet

Boşanma sonrası uyumun ve dindarlığın cinsiyet göre farklılığına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo-2:

Boşanma sonrası uyumun cinsiyet göre farklılığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları

	Cinsiyet	n	Sıra Ortalaması	Std. Sap.	M-W U	p
Boşanma sonrası uyum	Kadın	61	52,34	,66726	1301,500	,245
	Erkek	49	59,44			

Tablo-2'de yer alan Mann-Whitney U analiz sonuçlarına göre cinsiyet ile boşanma sonrası uyum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı

görülmektedir ($p=,245>,05$). Buna göre kız çocuklarının ve erkek çocuklarının boşanma sonrası uyum düzeyi aynıdır ve farklılık göstermemektedir.

Yapılan bir çalışmada cinsiyete göre ergenlerin akran ilişki düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı, benzer şekilde ergenlerin akran sapma davranışlarında da yine cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür (Timur, 2019: 50). 12-14 yaşlarındaki boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının, utanç ve yalnızlık düzeylerinin incelendiği bir başka çalışmada, anne-babası boşanmış çocukların, cinsiyete göre yalnızlık puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmamıştır (Aydoğan Candan, 2019: 72).

Kırdök yapmış olduğu çalışmada benzer şekilde, ebeveynleri boşanmış kadın ve erkeklerin ölçeklerden ve ölçeklerin alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında anlamlı fark bulunmadığını tespit etmiştir (Kırdök, 2017: 55). Yine Altuntaş'ın boşanmış ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarına yönelik yapmış olduğu çalışmada, cinsiyetin anksiyete düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür (Altuntaş, 2012: 130).

Konuyla ilgili Batı'da yapılan araştırmalarda elde edilen bulgularda da çalışmamızın sonucu ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Mechanic ve Hansell ebeveyn boşanmasının ergen bireyler üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yaptıkları araştırmada; anne-babası boşanmış bireylerin, boşanmadan olumsuz etkilenmelerinin, cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermediğini ortaya çıkarmıştır (Mechanic & Hansell, 1989: 113). Battaglia ve arkadaşlarının 1,5-6 yaş aralığındaki çocuklarda gözlenen ayrılık anksiyetesiyle ilgili boylamsal bir çalışmada, çocukların ayrılık anksiyetesi ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Battaglia vd., t.y: 44.). Mahon ve Yarcheski'in yaptıkları çalışmada da kız ve erkek öğrencilerin mutluluk oranları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (Nur Şahin, 2011: 107).

Yapılan literatür taramasına bakıldığı zaman araştırmamızın sonucunu destekleyen çalışmaların olduğu görülmüştür. Boşanmış aile çocuklarının cinsiyeti ile boşanma sonrası sosyal uyum farkının olmaması; çocuğun kişisel özellikleri, toplumsal yapı, bulunulan toplumun boşanma olayına karşı bakış açısı, boşanma sonrasında destek aldığı kimselerin olup olmaması gibi farklı değişkenlere dayanabilmektedir. Yani sosyal uyum, cinsiyetten çok boşanma ve boşanma sonrasında çocuğun içinde bulunduğu durumla ilgilidir, denilebilmektedir.

b.a.b Boşanma Sonrası Uyum ve Aile Gelir Düzeyi

Boşanma sonrası uyumun aile gelir düzeyine göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo-3:

Boşanma sonrası uyumun aile gelir düzeyine göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis h testi sonuçları

Aile gelir düzeyi	n	Ort.	K-W H	p
Düşük	21	64,14		
Ortanın altı	24	44,60		
Orta	41	53,89	5,477	,242
Ortanın üstü	17	59,97		
Üst	7	65,50		

Tablo-3'te yer alan Kruskal Wallis H analiz sonuçlarına göre aile gelir düzeyiyle boşanma sonrası uyum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,242>,05$). Buna göre ailelerin gelir düzeyinin farklı olması, çocuklarda boşanma sonrası uyum düzeyinde bir farklılık oluşturmamaktadır.

Yapılan bir araştırmada sosyo-ekonomik düzey ve yalnızlık arasında farklılık bulunmamıştır (Erözkan, 2010: 170). Nur-Şahin'in yapmış olduğu başka bir çalışmada, ailenin gelir seviyesine göre yaşam doyumu-nun farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır (Nur Şahin, 2011: 111).

Aile gelir seviyesi yükseldikçe çocuğa sunulan ekonomik imkânların artması ile boşanmaya uyumun olumlu yönde artması beklenebilmektedir. Ancak çalışmamızın sonucunda, çocuğun maddi imkânlarının artması veya azalması, çocuğu boşanmaya uyum konusunda etkilemediği görülmektedir. Boşanma sonrasında değişen yaşam şartları, sosyal kabul veya ebeveynle olan ilişkilerin niteliğinin, çocuğun sosyal uyumu üzerinde maddi imkânlardan daha etkili olabileceği dolayısıyla da boşanma sonrası sosyal uyumunu etkilemede aile gelir düzeyinin önemli bir etken olmadığı söylenebilmektedir.

b.a.c. Boşanma Sonrası Uyum ve Aile Eğitim Durumu

Boşanma sonrası uyumun aile eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo-4:

Boşanma sonrası uyumun aile eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Aile eğitim durumu	n	Ort.	K-W H	p
İlkokul	31	60,18		
Lise	51	48,22	5,232	,156
Lisans	22	64,57		

Lisansüstü	6	60,00
------------	---	-------

Tablo-4'te yer alan Kruskal Wallis H analiz sonuçlarına göre aile eğitim durumu ile boşanma sonrası uyum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,156>,05$). Buna göre ailelerin eğitim durumunun farklı olması, çocukların boşanma sonrası uyum düzeyinde bir farklılık oluşturmamaktadır.

Yapılan bir çalışmada, ergenlerin anne-baba eğitim durumuna göre akran sapma düzeylerine ilişkin gruplar arasında önemli bir farklılık bulunmadığı görülmüştür (Timur, 2019: 50-51). Anne babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda ayrılık anksiyetesinin ve depresyon düzeylerinin incelendiği başka bir çalışmada; boşanmış ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarındaki depresyon puanı, ebeveynlerin öğrenim durumlarına göre incelendiğinde, aralarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Kurtman, 2019: 82). Yine başka bir çalışmada boşanmamış aile sisteminden gelen öğrencilerin aile aidiyet ölçeği puan ortalamaları, anne mesleğine göre anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır (Avşar, 2019: 93). Başer de üniversite öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmasında; öğretmen, aile ve arkadaşan algılanan sosyal desteğin, anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır (Başer, 2006: 65).

Anne ve babanın eğitim seviyesi yükseldikçe ebeveynlerin çocuğa karşı doğru davranış şekillerine uygun hareket etmesi, çocuğun içinde bulunduğu dönemi dikkate alarak özenli davranması ve dolayısıyla bunun sonucunda boşanma sonrası yaşanan sıkıntının kolaylıkla atlatılmasında ve sosyal uyumunda olumlu etkisi olacağı öngörülmektedir. Ancak anne babanın eğitim alanlarının farklılığı, çocuk yetiştirmede geleneksel yöntemlerin devam ettirilmesi, çocuk yetiştirmede kendi doğrusuna göre veya ebeveynin içinde bulunduğu sıkıntılı dönemde kendi sıkıntısı içinde çocuğu fark edememesi gibi etkenler, çocuğun sosyal uyumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Aksine anne-babanın çocuk eğitimi alanında kendini geliştirmesi, bu doğru bilgiler noktasında hareket etmesi, boşanma sonrasında psikolojik ve sosyal destek almasında çocuğa yardımcı olması gibi hususlarla sosyal uyum olumlu yönde etkilenmektedir. Dolayısıyla boşanma sonrası uyum, anne babanın eğitimiyle ilgili değil anne babanın çocuk eğitimi alanında bilgiye sahip olması, özellikle de bu eğitimin işlevselliğiyle ilgilidir, denebilmektedir.

b.a.d. Boşanma Sonrası Uyum ve İkamet Edilen Yer

Boşanma sonrası uyumun ikamet edilen yere göre farklılığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo-5:

Boşanma sonrası uyumun ikamet edilen yere göre farklılığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları

	Yaşadığı yer	n	Sıra Ortalaması	Std. Sap.	M-W U	p
Boşanma sonrası uyum	Merkez	16	41,91	,66726	534,500	,065
	İlçe	94	57,81			

Tablo-5'te yer alan Mann-Whitney U analiz sonuçlarında yaşanan yerle boşanma sonrası uyum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,065>,05$). Buna göre merkezde yaşayan boşanmış aile çocuklarıyla ilçelerde yaşayan boşanmış aile çocuklarının, boşanma sonrası uyum düzeyinde bir farklılık yoktur.

Boşanmış ailelere ait çocukların, sosyal desteğin fazla olduğu mahalle kültürünün devam ettirildiği kırsal kesimlerde yaşamasının, sosyal uyumu olumlu yönde etkileyeceği öngörülmektedir. Ancak çalışmamızın sonucunda ikamet edilen bölge ile sosyal uyum arasında bir farklılık görülmemiştir. Bu duruma sebep olarak giderek değişen yaşam koşulları ile insanların yalnızlaşması ve iş yoğunluğunun artması gösterilebilmektedir. Bu durum diğer yandan sosyal destek alınabilecek uygun ortamları barındırması açısından olumlu yönde etkilenmeye de müsaittir. Dolayısıyla boşanmaya uyum ve ikamet edilen bölgede yaşayan toplumun dayanışma ile yardımlaşma kültürünün devam edip etmemesi gibi hususlar, boşanmaya uyumu etkileyeceğinden dolayı bu durum çocuğun içinde bulunduğu toplum özelliğinden kaynaklanabilmektedir.

b.a.e. Boşanma Sonrası Uyum ve Birlikte Yaşanılan Kişi

Boşanma sonrası uyumun birlikte yaşanılan kişiye göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo-6:

Boşanma sonrası uyumun birlikte yaşanılan kişiye göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Birlikte yaşadığı kişi	n	Ort.	K-W H	p
Anne	53	56,15	2,579	,630
Baba	33	49,17		
Anneanne/Dede	15	62,77		
Babaanne/Dede	8	62,50		
Diğer	1	65,00		

Tablo-6'da yer alan Kruskal Wallis H analiz sonuçlarında birlikte yaşanılan kişi ile boşanma sonrası uyum arasında anlamlı bir farklılığın

olmadığı görülmektedir ($p=,630>,05$). Aileleri boşanmış çocukların birlikte yaşadığı kişinin farklı olması, çocukların boşanma sonrası uyum düzeyinde farklılık oluşturmamaktadır.

Ergenlerin boşanma sonrası uyumu üzerine yapılmış olan bir çalışmada, ergenin birlikte yaşadığı kişilerle boşanma sonrası uyumunda bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Şahin, 2019: 81). Yapılan başka bir çalışmada ebeveynleri boşanmış ergenlerin kiminle yaşadığı ve sürekli devam eden öfke ve öfke tarzı ölçeği alt boyutlarından hiç birisinde anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Alkış, 2016: 97). Boşanmış ebeveynler ile boşanmamış ebeveynlerin lisenin farklı kademelelerindeki çocuklarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı, benlik saygısı ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırıldığı bir araştırmanın sonucunda ergenlik dönemindeki çocukların kiminle yaşadığı değişkenin; benlik saygısı, anksiyete ve sürekli öfke düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı bulunmuştur (Altuntaş, 2012).

Yine yapılan benzer bir çalışmada anne-babası boşanmış ergenlerin denetim odakları ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının, kiminle yaşadığına göre bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Alkış, 2016). Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ebeveyne sahip bireylerin depresyon ve aleksitimi ve öfke düzeylerinin araştırıldığı Kırdök'ün çalışmasında da ebeveynleri boşanmış bireylerin, ebeveynlerinin ayrıldıkları dönemde kiminle yaşadıklarına göre ölçeklerden ve alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır (Kırdök, 2017: 56). Benzer şekilde Karakaya çalışmasında, çocukların hangi ebeveyniyle yaşadıkları ile benlik saygısı arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Karakaya, 2018: 154).

Literatür taramasında araştırmamızın sonucunu destekleyen çalışmalar olduğu görülmüştür. Çocuk için anne ve baba ayrılmaz bir bütündür. Çocuğun boşanma gibi zor bir olayın sıkıntılarını atlatmaktan çok, bir ebeveyn ile ya da iki ebeveyninden herhangi biriyle de yaşayamayacak olması çocuk için en çok olumsuz durumlardan biridir. Çocuk, anne ile kalsa baba eksikliği; baba ile kalsa anne eksikliği, iki ebeveyninden de ayrı kalması ise çocukta anne baba eksikliğine neden olabilmektedir. Fakat bunların yanında çocuğun beraber yaşadığı bireyin, çocuğun ruh sağlığını, sosyal uyumunu destekleyici davranışlarda bulunması; ebeveynleri ile düzenli aralıklarla görüşmesine imkân tanınması ve ebeveynlerin çocuğa karşı her türlü sorumluluğunu yerine getirmeye devam ettirilmesi çocuğu olumlu yönde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla çocuğun kimin ya-

nında kaldığı değil, çocuğun boşanma sonrasında ebeveynlerle ilişkilerinin düzenli, sağlıklı olması ve çocuğa huzurlu bir yaşam ortamı sunulmasıyla ilgilidir, denilebilmektedir.

b.b. Dindarlık ve Demografik Özellik İlişkisi

b.b.a Dindarlık ve Cinsiyet

Dindarlığın cinsiyet göre farklılığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo-7:

Dindarlığın cinsiyet göre farklılığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları

	Cinsi- yet	n	Sıra Or- talaması	Std. Sap.	M-W U	p
Dindarlık	Kadın	61	60,88	,98820	1166,500	,048
	Erkek	49	48,81			

Tablo-7’de yer alan Mann-Whitney U analiz sonuçlarına göre cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p=,048<,05$). Buna göre kadınların erkeklere göre daha fazla dindar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Gürsu, ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi üzerine yapmış olduğu çalışmada; kadınlarda dindarlığın, erkeklerden daha yüksek olduğunu bulmuştur (Gürsu, 2015: 170). Yine Baynal’ın yapmış olduğu çalışmada, kadınların erkeklere oranla daha dindar oldukları görülmüştür (Baynal, 2019: 213). Benzer şekilde Sağır (Sağır, 2019: 40), Karşı (Karşı, 2017: 27), Uysal (Uysal, 2015: 45), Mehmedoğlu ve Korkmaz (Korkmaz & Mehmedoğlu, 2018: 45), Şengül (Şengül, 2007: 122), Ceviz (Ceviz, 2009: 54), Saroğlu ve Uysal (Saroğlu & Uysal, 2014: 134) tarafından yapılmış çalışmalarda da cinsiyet ile dindarlık arasındaki ilişkide kadınlar, erkeklerden daha dindardır sonucuna ulaşılmıştır.

Batıda yapılan çalışmalara bakıldığında hipotezimizi destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Miller ve Hoffman’ın gerçekleştirdiği çalışmaya göre kadınlar erkeklere oranla dinsizliğe daha az eğilimli olmakla beraber, inanç boyutunda daha samimi ve sadık olduğu, dini organizasyonlara daha çok katılım sağladıkları tespit edilmiştir (Miller & Hoffmann, 1995: 65).

Namaz, oruç, nafil ibadetler, Kur’an okuma, dua vb. ritüelleri gerçekleştirerek geleneksel, kurumsal, bireysel ve halk dindarlığında kadınların, erkeklerden daha dindar oldukları öngörülmüş ve araştırmamızda da bu sonuca ulaşılmıştır. Kadınların, erkeklere göre içinde buldukları

ruhsal yapısı ve günah, sevap gibi duyguların daha çok gelişmesi, bulunduğu ortamda yaşanan halk dindarlığı ve örneklem grubumuzun ergenlik döneminde yer alan genç kızların içinde buldukları sıkıntılı durumlarda namaz, oruç ve dua ibadetlere yönelmeleri, erkeklerden daha dindar olma sonucunu doğurmuş olabilmektedir.

b.b.b. Dindarlık ve Aile Gelir Düzeyi

Dindarlığın aile gelir düzeyine göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo-8:
Dindarlığın aile gelir düzeyine göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Dindarlık	n	Ort.	K-W H	p
Düşük	21	62,93		
Ortanın altı	24	48,52		
Orta	41	55,91	9,640	,047
Ortanın üstü	17	66,59		
Üst	7	27,79		

Tablo-8'de yer alan Kruskal Wallis H analiz sonuçlarına göre aile gelir düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p=,047<,05$). Hangi gruplar arasında farklılığın olduğunu belirlemek için Games-Howell analizi yapılmıştır (bkz. Tablo-9).

Tablo-9:
Aile gelir düzeyine ilişkin Games-Howell analizi sonuçları

Aile gelir düzeyi	Grup 1	Grup 2	Ortalama Fark	Std. Sap.	P
Dindarlık	Ortanın üstü	Üst	-1,45451	,43126	,049

Tablo-9'da yer alan Games-Howell analizi sonucuna göre ortanın üstü aile gelir düzeyine sahip katılımcılar ile üst aile gelir düzeyine sahip katılımcılar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p=,049$; $p<0,05$). Ortanın üstü aile gelir düzeyine sahip katılımcılar, üst aile gelir düzeyine sahip katılımcılara göre daha dindardır.

Acar, Yıldırım ve Ergene, bireylerin dindarlık düzeyleri üzerine yapmış olduğu çalışmada dindar/çok dindar olanların, daha çok orta ve alt sosyo-ekonomik düzeyde yer aldıklarını saptamışlardır (Acar vd., 1996: 49). Karşılı, yapmış olduğu çalışmada, örneklemin sosyo-ekonomik durumu düşükten yükseğe doğru değiştikçe dini şuur düzeylerinin de anlamlı şekilde azaldığı sonucuna ulaşmıştır (Karşılı, 2017: 29). Benzer şe-

kilde Ceviz yapmış olduğu çalışmada, dindarlık düzeyinde en yüksek ortalama puana sahip olan grubun, ekonomik durumu düşük olanlar olduğunu saptamıştır (Ceviz, 2009: 69).

Yapılan başka bir çalışmaya göre ailenin gelir düzeyi ile örneklemin dindarlık puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve örneklemin aile gelir düzeyi arttıkça dindarlığının da arttığı görülmüştür (Çetin, 2010: 89).

Kımtır, Benlik Saygısı ve Dindarlık üzerine yapmış olduğu çalışmada, ailelerinin gelir durumlarına göre dini hayatın inanç, ibadet ve etki boyutundaki puan ortalamalarının farklılaştığı görülmüş; öğrencilerin ailelerinin gelir durumlarına göre dini hayatın inanç boyutundan aldıkları puanların ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalamanın gelir durumu bakımından ailesi “zengin” statüsünde olanlara ait olduğu; daha sonra bunları ailesi “orta halli” grubundakilerin izlediği sonucuna ulaşmıştır (Kımtır, 2008: 194-195).

Literatüre bakıldığında aile gelir seviyesi ve dindarlıkla ilgili farklı bulgularla karşılaşmıştır. Araştırmamızın sonucu, aile gelir seviyesi arttıkça dindarlık artar sonucuna ulaşan çalışmalarla kısmen benzerlik gösterse de dindarlık seviyesi aile gelir seviyesi ortanın üstü olanlar, aile gelir seviyesi yüksek olanlardan daha dindar oldukları sonucuna ulaşmıştır. Örneklem grubunda aile gelir düzeyi üst seviyede olanların sayılarının diğer seviyelere göre oldukça az olması, üst gelir seviyesindeki bireylerin dindarlığını ortaya koymada yetersiz kalmış olabilmektedir. Daha geniş örneklem grubu ile yapılacak çalışmalarda bu durumun ortadan kalkması beklenmektedir.

b.b.c. Dindarlık ve Aile Eğitim Durumu

Dindarlığın aile eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo-10:

Dindarlığın aile eğitim durumuna göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Dindarlık	n	Ort.	K-W H	p
İlkokul	31	65,39	8,701	,034
Lise	51	52,20		
Lisans	22	57,25		
Lisansüstü	6	26,08		

Tablo-10.’da yer alan Kruskal Wallis H analiz sonuçlarına göre aile eğitim durumu ile dindarlık arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p=,034<,05$). Hangi gruplar arasında farklılığın olduğunu belirlemek için Games-Howell analizi yapılmıştır (bkz. Tablo-11).

Tablo-11:

Aile eğitim durumuna ilişkin Games-Howell analizi sonuçları					
Aile eğitim durumu	Grup 1	Grup 2	Ortalama Fark	Std. Sap.	p
Dindarlık	İlkokul	Lisansüstü	1,40537	,48555	,085

Tablo-11’de yer alan Games-Howell analizi sonucuna göre ilkokul mezunu olan ailelerin çocukları ile lisansüstü mezun olan ailelerin çocukları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p=,085$; $p<0,05$).

Kavun, ergenlerde dindarlık ve insani değerler hakkında yapmış olduğu çalışmasında, annenin eğitim düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Buna rağmen babanın eğitim düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Kavun, 2016: 127). Yapılan başka bir araştırmada, annenin ve babanın eğitim durumu değişkeni ile durumluk-sürekli kaygı durumu düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır (Çınar, 2015: 43). Benzer şekilde Öztürk çalışmasında, lise öğrencilerinin dindarlık özelliklerinin, annenin eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma gösterdiği; babanın eğitim düzeyine göre inanç, ibadet ve etki alt boyutlarında anlamlı farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Y. Öztürk, 2017: 72). Bu araştırmayı, babanın eğitimi noktasında Gürsu’nun çalışması desteklemiştir ve babanın eğitim durumları ile ergenlerin dindarlık düzeyleri arasında bir fark saptanmamıştır (Gürsu, 2011: 182).

Anne veya babanın eğitim seviyesinin dindarlık üzerinde olumlu etkisi olacağı öngörülmüş ancak herhangi bir ilişki saptanmamıştır. Bunun nedeni olarak boşanma olayıyla birlikte çocuklarının ebeveynlerinden bir tanesi ile veya diğer akraba bireyleriyle yaşaması sonucunda, anne-babanın eğitim seviyesinin çocuğun eğitimi üzerinde bir etkiye sahip olmadığı şeklinde açıklanabilmektedir. Ayrıca bu durum; anne-babanın, boşanma olayının etkilerini bireysel yaşaması ve bunun yanında çocuğun eğitimi üzerinde gereken özeni gösterememesinden kaynaklanabilmektedir.

b.b.d. Dindarlık ve İkamet Edilen Yer

Dindarlığın ikamet edilen yere göre farklılığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo-12:

Dindarlığın ikamet edilen yere göre farklılığına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları

	Yaşadığı yer	n	Sıra Ortalaması	Std. Sap.	M-W U	p
Dindarlık	Merkez	16	71,94	,98820	489,000	,026
	İlçe	94	52,70			

Tablo-12’de yer alan Mann-Whitney U analiz sonuçlarına göre yaşanan yer ile dindarlık arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p=,026<,05$). Buna göre merkezde yaşayan boşanmış aile çocukları, ilçelerde yaşayan boşanmış aile çocuklarına göre daha çok dindardır.

Kavun tarafından yapılan bir çalışmada, ergenlerde en yüksek dindarlık puanının, il merkezinde hayatını geçirmiş olan ergenlerde olduğu görülmüştür (Kavun, 2016: 124-125). Nalbant ise çalışmasında, beldeden gelen kişilerin; ilçe, köy ve ilden gelenlere göre anlamlı derecede daha az dindar olduğunu saptamıştır (Nalbant, 2010: 80).

Merkezde yaşayan çocukların daha dindar olması sonucu, burarlarda dini eğitim açısından daha fazla fırsatlara sahip olunması ile açıklanabilmektedir. Kırsal kesimlerden merkeze göç edilmesi ile kırsal kesimde yaşayan insanların sahip olduğu dindarlık anlayışı merkezlere taşınmış olabileceği ihtimali de merkezde yaşayan boşanmış aile çocuklarının dindarlığına etki edebilmektedir. Ayrıca il merkezinde yaşayan çocukların sosyal destek açısından daha çok imkâna sahip olabileceği düşünüldüğünde, sosyal desteğin dindarlık üzerindeki olumlu etkisinden yola çıkarak tüm bu sebeplerin dindarlığı artırıcı nedenler olduğu söylenebilmektedir.

b.b.e. Dindarlık ve Birlikte Yaşanılan Kişi

Dindarlığın birlikte yaşanılan kişiye göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo-13:

Dindarlığın birlikte yaşanılan kişiye göre farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Dindarlık	n	Ort.	K-W H	p
Anne	53	58,43	1,313	,859
Baba	33	51,14		
Anneanne/Dede	15	54,87		
Babaanne/Dede	8	53,44		
Diğer	1	70,00		

Tablo-13’te yer alan Kruskal Wallis H analiz sonuçlarına göre birlikte yaşanan kişi ile dindarlık arasında da anlamlı bir farklılığın olduğu

görülmektedir ($p=,859>05$). Aileleri boşanmış çocukların birlikte yaşadığı kişinin farklı olması, çocukların dindarlık düzeyinde farklılık oluşturmamaktadır.

b.c. Boşanma Sonrası Uyum ve Dindarlık İlişkisi

Bu bölümde boşanma sonrası uyum ile dindarlık ölçekleri boyutlarının birbiriyle olan ilişkisine yer verilmektedir. Ölçeklerin boyutları arasındaki ilişki gücünü ve yönünü belirlemek için Spearman korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Boşanma sonrası uyum ile dindarlık ilişkisine ilişkin sonuçlar Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo-14:

Boşanma sonrası uyum ile dindarlık ilişkisi		
Boyutlar	Dindarlık	
	r	p
Boşanma sonrası uyum	,172	,072

Tablo-14'te yer alan bilgilere bakıldığında, boşanma sonrası uyum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Boşanmış ailelerin çocuklarının dindarlık düzeyi ile boşanma sonrası uyum düzeyi arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Araştırmamızda dindarlık ile sosyal uyum arasında bir ilişkinin görülmemesinin farklı nedenleri olabilmektedir. Özellikle örneklem grubunun yetişmiş olduğu sosyal çevrenin farklı dini kültürlerden oluşması ve dinin, toplumsal yapıdaki etkisinin görünürde az olmasının bu duruma neden olduğu söylenebilmektedir.

b.c.a. Çatışma ve Kötü Uyum ile İman-Dini Duygu-Etki İlişkisi

Çatışma ve kötü uyum ile iman-dini duygu-etki ilişkisine ait sonuçlar Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15:

Çatışma ve kötü uyum ile iman-dini duygu-etki ilişkisi		
Boyutlar	İman-dini duygu-etki	
	r	p
Çatışma ve kötü uyum	,245	,010

Tablo-15'te yer alan bilgilere bakıldığında, çatışma ve kötü uyum ile iman-dini duygu-etki arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Buna göre boşanmış ailelerin çocuklarının iman-dini duygu-etki düzeyi arttıkça çatışma ve kötü uyum düzeyi de artmaktadır.

Ergenlerin problem çözme ve iletişim becerilerinin; cinsiyet, yaş, boşanmış/boşanmamış aile yapısı gibi değişkenlere göre incelemiş bir araştırmada, ebeveynleri bir arada yaşayan ergenlerin anne babası boşanmış ailelerden gelenlere oranla anne babayla ilişkilerinde daha az anlaşmazlık ve çatışma yaşadıkları saptanmıştır (Dalkılıç, 2006: 111). Boşanmış aile çocuklarının, boşanmamış aile çocuklarına göre daha fazla yalnızlık hissettiklerini bulgulayan araştırmalara rastlanmıştır (Akyol, 2013: 108). Bu durum çocuklarda sosyal ortamdan uzaklaşma, toplum yapısının da giderek bireyselleşmeye yönelik olması gibi durumlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Böylece kendi başına bırakılmış bir birey inanc olarak bir dine mensup olsa da bu dinin faydasını fark edemediği, görmediği zaman çatışma yaşaması da olasıdır, denebilmektedir.

Ergenlik dönemindeki gelişimlerle birlikte bireyin şüpheliğinin artması, çocukluk döneminde sorgulanmadan kabullenilen her şeyin sorgulamaya başlanması, gözlemlenen özelliklerdendir. Dine karşı olan tutumlarında da bunun etkisi görülmektedir. Allah'ın varlığı ve bazı dini ilkelerle ilgili şüpheler oluşabilmektedir. Bu dönemde cinselliğin de gelişmesiyle birlikte ergenler fiziksel ihtiyaçları ile dinin ilkeleri ve isyankârlık duyguları ile itaat çağrısı arasında kalarak çatışma ve bunalım dönemi yaşamaktadır (Köse & Ayten, 2020: 120). Ayrıca bu dönemde aileden kopma ve onlarla çatışma, yine yaygın görülen ergenlik gelişim özelliklerindedir.

b.c.b. Çatışma ve Kötü Uyum ile İbadet İlişkisi

Çatışma ve kötü uyum ile ibadet ilişkisine ait sonuçlar Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo-16:
Çatışma ve kötü uyum ile ibadet ilişkisi

Boyutlar	İbadet	
	r	p
Çatışma ve kötü uyum	-,006	,952

Tablo-16'da yer alan bilgilere bakıldığında, çatışma ve kötü uyum ile ibadet arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Buna göre boşanmış ailelerin çocuklarının ibadet düzeyi, çatışma ve kötü uyum düzeyi ile ilişkili değildir.

İbadetin en düşük olduğu dönem de ergenlik dönemidir. Bu nedenle dindarlığın ibadet boyutu ile çatışma ve kötü uyum arasında bir ilişkinin olmaması bu şekilde açıklanabilmektedir.

b.c.d. Depresyon ve Anksiyete ile İbadet İlişkisi

Depresyon ve anksiyete ile ibadet ilişkisine ait sonuçlar Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo-17:
Depresyon ve anksiyete ile ibadet ilişkisi

Boyutlar	İbadet	
	r	p
Depresyon ve anksiyete	-120	,210

Tablo-17’de yer alan bilgilere bakıldığında, depresyon ve anksiyete ile ibadet arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Buna göre boşanmış ailelerin çocuklarının ibadet düzeyi ile depresyon ve anksiyete arasında bir ilişki yoktur.

b.c.e. Depresyon ve Anksiyete ile İman-Dini Duygu-Etki İlişkisi

Depresyon ve anksiyete ile iman-dini duygu-etki ilişkisine ait sonuçlar Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo-18:
Depresyon ve anksiyete ile iman-dini duygu-etki ilişkisi

Boyutlar	İman-dini duygu-etki	
	r	p
Depresyon ve anksiyete	-,142	,138

Tablo-18’de yer alan bilgilere bakıldığında, depresyon ve anksiyete ile iman-dini duygu-etki arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Buna göre boşanmış ailelerin çocuklarının, iman-dini duygu-etki düzeyi ile depresyon ve anksiyete arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

b.c.f. Sosyal Destek ile İbadet İlişkisi

Sosyal destek ile ibadet ilişkisine ait sonuçlar Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo-19:
Sosyal destek ile ibadet ilişkisi

Boyutlar	İbadet	
	r	p
Sosyal destek	,066	,176

Tablo-19’da yer alan bilgilere bakıldığında, sosyal destek ile ibadet arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Buna göre boşanmış ailelerin çocuklarının ibadet düzeyi, sosyal destek ile ilişkili değildir.

b.c.g. Sosyal Destek ile İman-Dini Duygu-Etki İlişkisi

Sosyal destek ile iman-dini duygu-etki ilişkisine ait sonuçlar Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo-20:
Sosyal destek ile iman-dini duygu-etki ilişkisi

Boyutlar	İman-dini duygu-etki	
	r	p
Sosyal destek	,316	,001

Tablo-20’de yer alan bilgilere bakıldığında, sosyal destek ile iman-dini duygu-etki arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Buna göre boşanmış ailelerin çocuklarının, iman-dini duygu-etki düzeyi arttıkça sosyal destek düzeyi de artmaktadır.

Özen, yapmış olduğu bir çalışmada, çocukların eşler arası çatışma ve boşanma gibi hoş olmayan olaylar karşısında kullandıkları başa çıkma mekanizmalarından en etkili olanlarından birinin sosyal destek olduğu sonucuna ulaşmıştır (Özen, 1999).

Birey, toplumdan ayrılmaz bir parçadır ve toplum, birey ile anlam kazanmaktadır. Birey tarafından deneyimlenen, öğrenilen, tecrübe edilen, var olan her şey toplum içinde etkisini göstermektedir ve toplumda bir karşılığı vardır. Bireyler çevrelerinde güvenebilecekleri, kendileriyle ilgilenen, değer veren ve onları seven kişilerin varlığını hissettiklerinde bir sosyal destek sistemi içinde bulduklarını kabul etmektedir. Hayatın ilk dönemlerinde çocukların bağlanabilecekleri bir kişiyi bulabilmeleri, ilk sosyal destek kaynağını oluşturmaktadır.

Bir yetişkinle yakın bağlar kurarak büyüyen çocuklar, ileride sağlıklı bir ruhsal yapıya sahip erişkinler olmaktadır. Sosyal destek görmüş bireylerde psikolojik bozukluklara rastlama ihtimali de düşüktür. Ayrıca stres yapıcı olaylar karşısında dost ve akrabaların, sorunlarla başa çıkmaları için başa çıkma yollarını sunarak sosyal destek imkânlarını sağlaması tampon etkisi yaratmaktadır (Torun, 1995: 22-23). Aile ve arkadaşan alınan sosyal destek arttıkça problem becerileri de aynı yönde artmaktadır (Budak, 1999: 46). Böylece aile, kişinin sadece duygusal yönden ayakta tutan bir yapı değil aynı zamanda en büyük sosyal destek kaynağı özelliği taşımaktadır, denilebilmektedir.

b.d. Dindarlığın Boşanma Sonrası Uyum Üzerindeki Etkisi

Bu bölümde boşanma sonrası uyum bağımsız değişkeninin, bağımlı değişken olan dindarlık üzerine etkisi olup olmadığına ilişkin analizler yer almaktadır. Dindarlığın boşanma sonrası üzerine etkisini tespit etmek için regresyon analizinden faydalanılmıştır.

Dindarlığın boşanma sonrası uyum üzerine etkisine ilişkin sonuçlar Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo-21:
Dindarlığın boşanma sonrası uyum üzerine etkisi

Ölçek	β	t	p	Regresyon
				Adj. R ² =,006
Boşanma sonrası uyum	,121	1,272	,206	F=1,618
				p=,206
Bağımlı değişken: Dindarlık				

Tablo-21’de boşanma sonrası uyum bağımsız değişkeninin dindarlık bağımlı değişkenine etkisini tespit etmek için yapılan regresyon analizi sonucuna göre regresyon modelinin anlamlı olmadığı görülmektedir (F=1.618, p=,206). Buna göre dindarlığın boşanma sonrası uyum üzerinde etkisi yoktur.

b.d.a. Dindarlığın Boşanma Sonrası Uyum Boyutları Üzerindeki Etkisi

Bu bölümde dindarlığın boşanma sonrası uyum boyutları üzerine etkisi olup olmadığına ilişkin analizler yer almaktadır. Dindarlık boyutlarının boşanma sonrası uyum boyutları üzerine etkisini tespit etmek için çoklu regresyon analizinden faydalanılmıştır.

Tablo-22:
Dindarlık boyutlarının boşanma sonrası uyum boyutları üzerine etkisi

Boyutlar	β	t	p	Tolerans	VIF	Regresyon
Çatışma ve kötü uyum	,175	1,753	,082	,813	1,231	Adj. R ² =,120
Depresyon ve anksiyete	-,285	2,952	,004	,867	1,153	F=5,976
Sosyal destek	,267	2,770	,007	,866	1,155	p=,001
Bağımlı değişken: Dindarlık						

Tablo-22’de çatışma ve kötü uyum, depresyon ve anksiyete ile sosyal destek boyutlarının dindarlık bağımlı değişkenine etkisini tespit etmek için yapılan çoklu regresyon analizi sonucuna göre regresyon modelinin anlamlı olduğu görülmektedir (F=5.976, p<.01). Boşanma sonrası uyum ölçeği boyutlarının toplam-zaman riski boyutunu açıklama oranı (R²),120 düzeyindedir. Buna göre boşanma sonrası uyum ölçeğine ilişkin boyutlar toplam varyansın %12’sini açıklamaktadır. Boşanma sonrası uyum ölçeği boyutlarının dindarlık üzerindeki görece önem sırası; depresyon ve anksiyete (β =-,285) ve sosyal destektir. (β =,267). Çatışma ve kötü uyum

boyutunun dindarlık üzerinde etkisi yok iken depresyon ve anksiyete, sosyal destek boyutlarının dindarlık üzerinde etkisi olduğu görülmektedir.

Çoklu doğrusal bağlantı sorununun olup olmadığını tespit etmek için tolerans ve VIF değerlerine bakılabilir. Tolerans değerinin .10'un üzerinde ve VIF değerinin de 10'dan küçük veya eşit olması çoklu doğrusal bağlantı probleminin olmadığını göstermektedir (Pallant, 2015: 176). Tablo-23'te yer alan tolerans ve VIF değerlerine bakıldığında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığı görülmektedir.

Araştırmamızda ailesi boşanmış gençlerin dindarlık düzeyi arttıkça depresyon ve anksiyetesi azaldığı görülse de yapılan araştırmaların çoğunluğunda (Yılmaz & Koç, 2019) bu çocukların yoğun bir kaygı ve depresyon yaşadıkları görülmektedir.

Şentürk'ün yapmış olduğu çalışmadaki sonuçlar, ailenin parçalanmasının çocuğun eğitimde başarısız olmasını, ruh sağlığı problemleri yaşamasını ortaya çıkararak çocuğun yaşantısını olumsuz etkilemesine sebep olduğu yönündedir (Şentürk, 2006). Yapılan başka bir çalışmada ise anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyi ile benlik saygısı arasında anlamlı bir farklılık bulmuştur (Öztürk, 2006). Kasuto (2017), Sancaklı (2014) da yapmış oldukları çalışmalarda buna benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Literatür incelendiğinde ayrılık süresi 2 yıldan az olan durumlarda çocukların depresyon düzeyi yükselmekte, okul başarıları düşmektedir (Karakuş, 2003: 71). Boşanmaya uyum konusunda yapılan çalışmalarda, boşanmanın etkilerinin 1-2 yıl içinde normale dönebileceği fakat boşanma sonrasında en az 20 yıl süren uyum sorunlarının da olabileceği dikkat çekmektedir. Boşanmadan 6 yıl sonra ruh sağlığı sorunlarının kızlarda %35, erkeklerde %20 olduğu, bu oranın anne babası boşanmamış grupla karşılaştırıldığında 7 kat fazla olduğu saptanmıştır (Akyol, 2013: 124).

Özen'in araştırmasında ise çatışmalı ve boşanmış anne babaların çocuklarının çatışmasızlara göre daha fazla psikolojik problem yaşadıkları ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Özen, 1999).

Literatüre bakıldığında, boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olumlu etkilerinden daha fazladır. Bu olumsuz sonuçlarından biri depresyon ya da depresyon belirtilerinin boşanmamış aile çocuklarına göre daha çok göstermeleridir. Bu noktada dinin rehabilite edici yönü ön plana çıkarılarak depresyon üzerinde olumlu etkisi olan etmenlerden biri olduğu söylenebilir.

Çok boyutu olan dinin, insanın ruh sağlığı üzerindeki etki ve işlevleri de çok boyutludur. Her boyutu arasında sıkı ilişkiler bulunmaktadır. Böylece dindarlık, insanın sağlığını etkileyen bütün faktörler üzerinde önemli bir etkiye sahipken o faktörlerin de dinin algılanması ve dindarlığın yaşanması üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Buna göre gerek bedensel gerekse psikolojik açıdan sağlıklı insanların mı daha dindar olduğu yoksa dindarların mı daha sağlıklı olduğunu net bir şekilde ortaya koymak mümkün olmasa da şu gerçektir ki psiko-sosyal olaylarda nedenler ile sonuçlar arasında döngüsel bir ilişki vardır. Sonuçlar geri dönerek kendilerini üreten nedenleri yeniden üretmektedir. Yapılan tecrübi çalışmalar genellikle dindarlık ile bedensel ve psikolojik sağlık arasında olumlu ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Dindarlık genellikle korku ve kaygıyı hafifletici etkiye sahiptir ve genellikle dindarlıkla depresyon arasında ters yönlü ilişki mevcuttur (Karaca, t.y: 110-120.).

Din, zorluklar karşısında kişiye çıkış kapısı gösteren bir rehberdir. Zor süreçten geçen fertler, içinde buldukları bazı olumsuzluklar nedeniyle negatif duygu, düşünce ve davranış içerisinde bulunabilirler. Din, bireyleri başlarına gelen olumsuzluklardan kurtaracak, onlara çıkış yolu gösterecek olan mercidir. Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak da bireyin sosyal, ekonomik gibi ihtiyaçlarını karşılama yanında bilgi, öğrenme, anlama ve danışmanlık gibi sosyal destek mekanizmaları hususunda da devrede olmalı ve problemleri de çözmelidir (Özdemir, 2012: 198).

Din, hayata daha pozitif bir şekilde sarılmaya yardım ederek yapılan işi daha anlamlı hale getirmektedir. Dinler aynı inancı paylaşanları bir araya getirerek bir grup oluşturmakta ve grup içi dayanışmayı emrederek önemli bir sosyal destek üretmektedir. Grupla bütünleşme düzeyi arttıkça, bireyin gruptan aldığı sosyal destek de artmakta ve bu şekilde men-suplarına sosyal destek sağlayan dinler, dolaylı olarak ruh sağlığını koruyucu bir işlev görmektedir (Altun, 2015: 37).

Boşanmış ailelerin çocukları, en temel sosyal destek mekanizması olan aile yapısının parçalanması, toplumların bazı kesimlerinde boşanma olayına olumsuz bakılmasından dolayı olumsuz tepkilerle karşılaşabilir, toplumdan soyutlanabilirler. Ancak boşanma oranının toplum içinde artması ile boşanmış aileye sahip çocukların da sayısını artırmış ve toplum tarafından doğal kabul edilebilen bir olay haline gelmiştir. Ayrıca ailede yer alan nine-dede, hala-teyze amca-dayı gibi bireylerin de böyle olumsuz durumlarda çocukların yanlarında olmaları, toplum içinde okul ve arkadaş çevreleri tarafından destek görmeleri ile ailede ve eğitim kurumla-

rında öğrenilen dinin özelliklerinin birbirini desteklemesi olumlu sonuçları doğurabilir. Boşanmış aile çocukları yaşanan zorlu süreçten sonra sosyal destekle ruhsal yapısında meydana gelen veya gelebilecek durumlarla başa çıkmada başarılı olabilir ve sağlıklı bireylerde, din ile sağlıklı ilişki kurulabilir. Öğrendiği dinin sosyal destek yönü ile toplumda yaşadığını gören bireyin bu desteğin kaynağı olan dine yönelmesi de kolaylaşabilir. Toplum birey ilişkisinde kişinin dini yaşanır gördüğü alan toplumdur. Toplumdan sosyal destek görmek dini anlayışa da olumlu bakmaya imkân tanır diyebiliriz.

Bunlardan yola çıkılarak boşanmış aileye sahip çocuklar karşılaştıkları olumsuz etkilere rağmen din ile bağının kuvvetlenmesi durumunda olumsuzluklarla başa çıkması, psikolojik sağlığını koruması daha olası görülmektedir. Ortaya çıkan problemlerde dindar bireylerin sosyal desteğe açık olması boşanma sonrasında çocuk üzerinde olumlu etki yaratabilir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında yoğun olarak boşanmış aile çocuklarının depresyon ve anksiyete yaşadıkları görülmektedir. Ancak çalışmamızın sonucunda dindarlık arttıkça depresyon ve anksiyetenin azaldığı görülmüştür. Buradan hareketle din eğitimi, dindar çevresi, ailedeki dindarlığın yüksek olması gibi etkenlerden dolayı bu çocuklar daha az depresyon ve anksiyete yaşadıkları söylenebilir.

S o n u ç

Araştırmamızın amacı, “boşanmış aileye sahip gençlerin sosyal uyum süreci ve dindarlık düzeyleri arasında ilişki var mıdır?” sorusuna cevap aramaktır. Bu bağlamda önce boşanmaya sosyal uyum ile demografik özellikler arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonra dindarlık ile demografik özellikler arasındaki ilişki incelenmiş nihayetinde de dindarlık ile boşanmaya sosyal uyum düzeyleri arasında çoklu regresyon analizi yapılarak ele alınmaya ve sonuçlar irdelenmeye çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre 12-17 yaş aralığında bulunan ergenlik dönemindeki boşanmış aile çocuklarının cinsiyet ile boşanma sonrası uyum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Aile gelir düzeyi, aile eğitim durumu, yaşanan yer, birlikte yaşanan kişi ile boşanma sonrası uyum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Katılımcıların cinsiyet, aile gelir düzeyi, aile eğitim durumu, ikamet edilen yer ve birlikte yaşanan kişi gibi demografik özellikleri ile dindarlık arasında bir ilişki olup olmadığına dair bulgulara ve değerlendirmelere bakıldığında, cinsiyet ile dindarlık arasında anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre kadınların erkeklere göre daha fazla

dindard olduğu gör÷lmektedir. Ortanın üstü aile gelir düzeyine sahip çocuklar üst aile gelir düzeyine sahip katılımcılara göre daha dindardır. İlkokul mezunu olan ailelerin çocukları ile lisansüstü mezun olan ailelerin çocukları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gör÷lmektedir. Merkezde yaşayan boşanmış aile çocukları, ilçelerde yaşayan boşanmış aile çocuklarına göre daha çok dindardır. Aileleri boşanmış çocukların birlikte yaşadığı kişinin farklı olması, çocukların dindarlık düzeyinde farklılık oluşturmamaktadır.

Boşanma sonrası uyum ile dindarlık ölçekleri boyutlarının birbiriyle olan ilişkisine bakıldığında, boşanmış ailelerin çocuklarının dindarlık düzeyi ile boşanma sonrası uyum düzeyi arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Boşanmış ailelerin çocuklarının iman-dini duygu-etki düzeyi artıkça çatışma ve kötü uyum düzeyi de artmaktadır. Boşanmış ailelerin çocuklarının iman-dini duygu-etki düzeyi ile depresyon ve anksiyete arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Boşanmış ailelerin çocuklarının iman-dini duygu-etki düzeyi arttıkça sosyal destek düzeyi de artmaktadır. Boşanmış ailelerin çocuklarının ibadet düzeyi, çatışma ve kötü uyum düzeyi ile ilişkili değildir. Boşanmış ailelerin çocuklarının ibadet düzeyi ile depresyon ve anksiyete arasında bir ilişki yoktur. Boşanmış ailelerin çocuklarının ibadet düzeyi, sosyal destek ile ilişkili değildir.

Dindarlık bağımsız değişkeninin bağımlı değişken olan boşanma sonrası uyum üzerine etkisi olup olmadığına ilişkin analizlerin sonuçlarına göre dindarlığın boşanma sonrası uyum üzerinde etkisi yoktur. Dindarlığın boşanma sonrası uyum boyutları üzerine etkisi olup olmadığına ilişkin analizlere bakıldığında, çatışma ve kötü uyum boyutunun dindarlık üzerinde etkisi yokken depresyon ve anksiyete ile negatif, sosyal destek boyutlarının dindarlık üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğu gör÷lmektedir.

Kaynaklar

Acar, N. V., Yıldırım, İ. & Ergene, T. (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (12), 45-56.

Akyol, S., U. (2013). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu, sosyal destek ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Alkış, L. (2016). *Boşanmış ve boşanmamış ailedeki ergenlerde denetim odağı ve öfke ifade tarzlarının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altun, R. (2015). Dindarlık ve depresyon ilişkisi. *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 1 (1), 15-42.

Altunbaş, G. (2012). *Boşanmış ebeveynler ile boşanmamış ebeveynlerin lise birinci, ikinci, üçüncü sınıflarında okuyan çocuklarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı, benlik saygısı ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arvas, F. B. & Hökelekli, H. (2017). Dindarlık ile evlilik doyumu ve evlilikte sorun çözme ilişkisi üzerine bir inceleme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15 (34), 129-160.

Avşar, E. (2019). *Boşanmış ve boşanmamış ailelerin çocuklarının aile aidiyet ve psikolojik sağlamlığının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, O. (2009). *Boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynlerin çocuklarına ilişkin düşünceleri ve çocukların boşanma uyum düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Aydoğan Candan, S. (2019). *12-14 yaşlarında bulunan boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık suçluluk ve utanç düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya sığınmak dini başa çıkma üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Başer, Z. (2006). *Aileden algılanan sosyal destek ile kendini kabul düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Battaglia, M., Touchette, E., Garon-Carrier, G., Dionne, G., M.Côte, S., Vitaro, F., Tremblay, R. E. & Boivin, M. (2016). Distinct trajectories of separation anxiety in the preschool years: Persistence at

school entry and early-life associated factors. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57 (1), 39-46.

Baynal, F. (2019). Evlenme ve boşanma deneyimleri arasındaki ilişkide dindarlık faktörünün incelenmesi. *Darulfunun İlahiyat*, 30 (1), 111-140.

Benedek, E. P. & Brown, C. F. (1997). *Boşanma ve çocuğunuz: Çocuğunuzun boşanmamızla baş etmesine nasıl yardımcı olursunuz?* Ankara: HYB Yayıncılık.

Budak, B. (1999). *Lise öğrencilerinde algılanan sosyal destek düzeyi ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Büyükşahin, G. (2009). *Boşanmış ve boşanmamış (tam) ailelerden gelen 11-13 yaş arası çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerinin sosyal uyum düzeyleri ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ceviz, F. H. (2009). *Orta yaş ve yaşlılıkta dindarlık, mistik tecrübe ve benlik saygısız*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetin, Ü. F. (2010). *Ortaöğretim düzeyi gençlerde dindarlık-empati ilişkisi (Isparta örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çınar, H. E. (2015). *Anne ve babası boşanma sürecinde olan 9-12 yaş çocukların, ebeveynlerinin evlilik çatışmalarını algılayış düzeyleri ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi: İzmir ili örneği*. Samsun: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dalkılıç, M. (2006). *Lise öğrencilerinin ana-baba ve ergen ilişkilerinde algıladıkları problem çözme ve iletişim becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Emery, R. E. (2013). *Evlilik, boşanma ve çocukların uyumu*. (E. O. Gezmiş, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Eroğlu, Y. & Tokaya, N. (2019). Boşanma ile ilgili uyum güçlüğü çeken çocuklarda kişilik özellikleri ve benlik kavramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9 (52), 181-208.

Erözkan, A. (2010). Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yalnızlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 155-175.

Güçray, S. S. (1993). Çocuk yuvasında ve ailesinin yanında kalan 9-10-11 yaş çocuklarının öz-saygı gelişimini etkileyen bazı faktörler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 3 (3). 58-66.

Güler, F. (2014). *Boşanma sürecinde çocukların benlik saygısız depresyon ve kabul-red algısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürsu, O. (2011). *Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürsu, O. (2015). Ergenlik dönemi dindarlığı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34 (34), 49-75.

İmamoğlu, A. & Ferah, N. (2019). Boşanma sürecinde ruh sağlığı ve din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 497-530.

Karaca, F. (2017). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.

Karakaya, Ş. (2018). *Boşanmanın çocukların benlik saygısız ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisi: Denizli örneğinde karşılaştırılması bir çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakuş, S. (2003). *Anne-babası boşanmış aile çocukların depresyon düzeylerinin incelenmesi ve okul başarısına yansımaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karlı, N. (2017). Gençlerde özsaygı- dindarlık ilişkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4 (6), 16-46.

Kasuto, M. (2017). *Boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kavun, Y. (2016). *Ergenlerde dindarlık ve insani değerler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kımtır, N. (2008). *Benlik saygısız ve dindarlık ilişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kımtır, N. (2015). İlgili-seven anne-baba tutumları ile din ve dindarlık arasındaki ilişki üzerine. *Dini Araştırmalar*, 18 (46), 9-44.

Kırdök, F. (2017). *Boşanmış ve boşanmamış ebeveynlere sahip bireylerin depresyon ve aleksitimi ve öfke düzeylerinin ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Konak RAM. (2018). *İzmir ili Konak ilçesinde öğrenim gören boşanmış aile çocuklarının boşanmaya uyum düzeylerinin incelenmesi*.

Korkmaz, S. & Mehmedoğlu, A. U. (2018). Dindarlık, siber zorbalık ve problemlerli internet kullanımı ilişkisine dair nicel bir araştırma. *Dini Araştırmalar*, 21 (53), 35-54.

Köroğlu, T. (2013). *Üniversite gençliğinin evlilik, aile ve boşanma konusundaki düşüncesi ve görüşleri üzerine sosyolojik bir araştırma: Karabük Üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köse, A. & Ayten, A. (2020). *Din psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kurtman, E. (2019). *Anne- babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda ayrılık anksiyetesi ve depresyon düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mechanic, D. & Hansell, S. (1989). Divorce, family conflict, and adolescents' well-being. *American Sociological Association*, 30 (1), 105-116.

Miller, A. S. & Hoffmann, v. (1995). Risk and religion: an explanation of gender differences in religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34 (1), 63-75.

Nalbant, H. (2010). *Üniversite öğrencilerinde dindarlık ile başarı algısı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (MAKÜ örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nur, Şahin, G. (2011). *Üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Öngider, Gregory, N. (2016). Boşanma mı yoksa çocuk için evliliği sürdürmek mi? Çocuğun psikolojik uyumu açısından önemli bir soru. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry*, 8, 275-289.

Özdemir, S. (2012). Dinî sosyal hizmetlerin temelleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 125-138.

Özen, Ş. D. (1999). Eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri II: Sosyal destek. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6 (2), 83-88.

Öztürk, S. (2006). *Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Öztürk, Y. (2017). *Ergenlerde dindarlık ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkisinin incelenmesi (Çarşamba örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sağır, R. (2019). *Ergenlerde dindarlık, öz denetim ve hayat memnuniyet ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saroglou, V. & Uysal, V. (2014). Gençlerin dinleri ve kişilikleri: Belçika’ da yapılan yeni incelemeler. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, 123-144.

Sayan Karahan, A. (2012). *Boşanma sonrası uyum*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sevinç, K. (2017). *İnançsızlık psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Soylu, Ö. (2013). *Türkiye’de din eğitimi ve imam hatip liseleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, R. (2019). *Ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.

Şengül, F. (2007). *Dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya uygulaması)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Taş, B. (2019). *Çocuk bakış açısıyla ebeveyn boşanması*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Boşanma kelimesi*. Erişim: 13 Mart 2021. <https://sozluk.gov.tr/>.

Timur, Ç. (2019). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin akran ilişkilerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tokur, B. (2020). *Klasik ve güncel konularıyla din psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Akademi.

Torun, A. (1995). *Tükenmişlik aile yapısı ve sosyal destek ilişkileri üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜİK (2010). *Evllenme ve boşanma istatistikleri 2010*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

TÜİK (2012). *Evllenme ve boşanma istatistikleri 2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

TÜİK (2020). *Evllenme ve boşanma istatistikleri 2019*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Uçan, Ö. (2007). Boşanma sürecinde kriz merkezine başvuran kadınların retrospektif olarak değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10 (1), 38-45.

Uysal, V. (2015). Genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dinî yönelim/dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (48), 35-56.

Walczak, Y. & Burns, S. (1999). *Boşanma ve çocuk üzerine etkileri*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de boşanma ve sebepleri. *Biliş*, 28, 59-81.

Yılmaz, M. & Koç, E. J. (2019). *Evlilik biter ebeveynlik sürer: Boşanma ve çocuk*. Ankara: Eğiten Kitap.

Zara, A. (2013). *Kadınlar, erkekler ve çocuklar için boşanma terapisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

*Bu makale, yazarın *Boşanmış aile çocuklarının sosyal uyum süreci ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (2021) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.